

Fərman Qulamovun yaradıcılığında məkan tərənnümünün bədii ifadəsi

Gülnaz Mədətova

Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının dissertantı
E-mail: gulnazmedatova@gmail.com

Azərbaycan rəssamlarının yaradıcılığında mütəmadi rast gəlinən mənzərə janrının bədii xüsusiyyətləri hər bir sənətkarın fəaliyyətində fərqli formalarla təzahür etmişdir ki, bu fərdiyyətin avazsız nümunələri Fərman Qulamovun əsərlərində də tamaşaçı düşüncəsinə hakim kəsilmişdir.

Müasir incəsənətdə bir istiqamət olan "formal rəngkarlıq" üslubunda həllini tapmış mənzərə nümunələrində Fərman Qulamov elementlərin, detalların bərbəşə real formasını deyil, formal quruluşunu xüsusi yaradıcılıq xüsusiyyətləri ilə canlandırmağı bacarırdı. Müasir sənətin ənənələrindən maharətlə bəhrələnən istedadlı rəssam mənzərələrində kəskin, təzad doğuran rəng həllini çox zaman eyni çalaların müxtəlif tonlarından, onların isti və soyuq dəyərlərindən istifadə ilə həll edirdi. Bu cür rəng münasibətinin tabloda ki, sənətkarın çalalarının xarakterini duyması, onların bir-biri ilə əsərin ruhuna görə uyğunlaşdırılması hər bir əsərdə mükəmməl şəkildə tamaşaçı qarşısına çıxır. Bəla tablolarından biri də "Landşaft"dır. Rəssamın eyniadlı iki əsəri vardır. Tablolar arasındakı böyük fərq onların bədii xüsusiyyətləri ilə yanaşı, daşdığı mənə, fəlsəfi dəyəri ilə də izah edilir.

Birinci tabloda təzad sadəcə rənglərin, çalaların həlli ilə deyil, eyni zamanda təbiətin ham təkmini, həm də dinamikasının eyni anda əks edilməsi ilə verilir. Tablo, mənzərəçiliyin realist təqdimatından uzaq müəllifin məhz daxili aləmi ilə üst-üstə düşən məkan tərənnümünün formal elementlər vasitəsilə təsvirinə yönəlmişdir. Konkret mühitin ilk baxışda aydın qavranılmasının əksinə, tamaşaçısından dərin düşüncə və intellekt tələb edən əsərin mahiyyətində dayanan əsas məqsəd gəcə və gündüz arasındakı təbiətə məxsus rənglərin harmonik ifadəsidir. Əsərdə qara, narıncı, sarı kimi rənglərin müxtəlif çalalarından istifadə olunub.

Rəssam əsəri "Landşaft" adlandırmaqla bütün diqqəti insan əlinin də qatıldığı təbiət mənzərəsinə yönəldərək düşüncələrin daha dərinə varmasına şərait yaradır. Qala tipli qədim tikilinin qarşı sahənin qarənlişindən sonra gələn alov kimi parlaması xüsusi işıq atışları ilə, səhərə yaxın bir zaman kəsiyində, şafaq və qaranlığın bir-birinə hələ adaptasiya olmadan kəskin rəstlaşması ilə təcəssüm etdirilmişdir. Həmin səhnə seyrçini üzərindəki təsvir mücərradlığına çəkir. Bu mücərradlıq heç də formaların dərk edilməzliyi, mənzərənin qavranılmasında fikirlərimizi zəbt edən cavabsız sualların meydana gəlməsi

deyil, həyat, yaşam, yaranış haqqında yaradıcı tafəkkürün daha mükəmməl qatlara işləməsidir. Əsərdə rəng, işıqlandırma, tekstura eyni zamanda ham harmoniya, həm də tərs bir uyğunsuzluğun simbioz təəssüratını formalaşdırır. Simbioz iki fərdin bir mühitdəki qarşılıqlı münasibətidir ki, əsərdə bu münasibət həm uyğunluq, həm də uyğunsuzluq, bir-birinə yad dayanan iki bədii ifadənin eyni mənzərəni birgə xarakterizə cəhdi ilə şərtlənir. Əsərdə sanki təbiətin obrazlaşmış mistik forması verilmişdir.

Tabloda iri gövdəli ağacın bir hissəsi əsərin sol tərəfində verilərək sanki tamaşaçının aralıdakı əsas mənzərəyə bu ağacın arxasından baxırmış kimi bir təəssürat yaradır. Torpağın, yerin qara tonları, ara-sıra verilən tonal ləklərin vasitəsilə



Fig. 1. Fərman Qulamov, "Landşaft", 1990, 80 sm.



İl.119. "Torpəğin" - İrəvan, yağlı boya

digər elementlərin formal quruluşu yenidən doğmaqda olan güncün hələ ətrafa yayılmağa imkan tapmamış parlıtısını xüsusi qabarlıqlıq nazara çarpdırır. Sənətkar sanki qısa müddətdə, bu ani məqamı tutaraq onun katan üzünə köçürməyi bacarmışdır. Əsərdə gecənin sakitliyini qafıl pozan sübh çağının aləmə haray salması kəskin təzad yaradaraq dinamik şəkildə öz əksini tapır. Burada dinamizm hər hansı detalların və yaxud obrazın hərəkəti ilə deyil, məhz rəng oyunlarının, işıq sıçrayışlarının ani partlamaları ilə həyata keçirilmişdir.

Rəssamın eyniadlı digər tablосunda birinci əsərin aqressiv tonlarından fərqli, daha sakit, insan gözünün əlisdığı adi zamanların çalarları diqqət çəkir. Təbii landsafın, məkanın öz təbii rənglərində sakit və təmkinli, eyni zamanda saf tərəvətinin verilməsində rəssam əsasən yaşıl tonların müxtəlif çalarlarından məharətlə bəhrələnmişdir.

Torpəgi, canlı aləmi, yaşılıq, dağları, təpələri qarışıq şəkildə cəmləndirən rəssamın əsərində təbii elementlərinin harmoniyası isti və soyuq, açıq və tünd kimi bir-birinə əks dəyərlərin uğurlu əlaqələndirilməsində öz təəcəssümünü tapır. On hissənin bir qədər boşluqda qalması ərxə hissənin daha aydın qavranılması üçün zəmin yaradır, rəssamın darin müşahidəçilik qabiliyyətinin təsdiqi kimi qarşıma çıxır. Qeyd edilən hər iki əsər özünün qalın yaxınlıq, sət rəng vuruşları ilə fərqlənir (İll. 18, 19).

Farman Qulamovun mənzərə yaradıcılığına daxil "Gecə" tablосu özünün darin mənə-dəyərli ilə diqqət çəlb edir. İstedadlı rəssam burada gecənin sükutuna qərq olan köçərilərin dinamik gününün sonunda sakitliyin canlı təəssüratını elə yaradıb ki, dayanmış aralar, kili, xalçaların ibarət əşyalar gün boyu yörün düşmüş insanların yuxuya dalmasını dənə-dənə tamaşaçıya çatdırır.



İll.120. "Gecə" katan, yağlı boya, 20x25 sm

Gecənin zülmət qarantlığını yaran ay işığı bütün mənzərə üzərində əks olunaraq məkanı nurlandırmasına baxmayaraq, ayın təsviri verilməyib. O, mənzərənin ab-havasına uyğun qarışıqlığı, yaşantıların ağırlığını nazara çarpdırmaq üçün göy üzünün kiçik bir hissəsini olduqca tutqun, qaraya çalan tünd yaşıl boyalardan itilmiş daha kəskin ləkələrlə həll edib. Arxa planda kiçik təpələrin fon kimi işitirək edərək daha işıqlı formada təqdimatı ön səhnənin daha aydın görünməsi üçün seçilmiş uğurlu variantdır.

Hadisələr bir kənd yolu üzərində, yolluğu, hələ məkana varmayan səhnənin tərənnümündən ibarətdir. Torpəğin tünd qəhvəyi rəngi ilə arabaların qarətli görünüşü və əşyaların qarışan tonları arasında "dağıdılmış harmoniya" ekspresionist rəngkarlığın ənənəvi xüsusiyyətləri əks olunur.

Əsərdə yaxınlıq axaraq bir-biri ilə əlaqələndirilməsində rəssam daha çox tutqunluq, kəskinliyi yaxın tonların qarışdırılmasına üstünlük vermişdir. Sarı, qəhvəyi, narıncı kimi boyalardan ərsasına atılmış

qəhvəyi, yaşıl çalarlar əsərin ekspresiyasını gücləndirərək rənglərin dinamikliyində canlı mənzərə təəssüratı yaradır. Mənzərədə məkana məxsus yaşantıların, həyatın çətin anlarının, yaşam tərzinin bütün ağırlıqlarını katan üzünə sığdırdırmağı məharətlə bacaran müəllif gecənin sükutunda, sakitliyində həmin səhnəni cəmləndirməkdə heç bir detallı nəzərdən qaçırmaq (İll. 20).

Rəssamın günün müxtəlif vaxtlarına həsr edilmiş əsərləri əsasən gecə və səhər çağının təsviri ilə maraqlıdır. Və həmin əsərlərin mahiyyətində məkan və zaman əlaqələndirilməsinin verilməsində mövzuya görə təzad yaradan hava mühitinin tərənnümüdür. Bu mənada rəssamın "Səhər" adlı əsərində rastlaşdığımız məqam günün sübh çağına məxsus əlisdığımız klassik tərəvat və ya parlaqlığı deyil, günəşin çxmasına əngəl törədən tutqun, buludlu səma və onun fonundakı mənzərə görüntüsü ilə qarışıqlıqdır. Əsas mənzərəyə aparən uzun yolun hər iki tərəfindən kənd

Bunun üçün qarışıq rəng hallindən uzaq, dinamikənin, hərəkətliyin deyil, hələ oyanmamış təbiiatın özünü də bir qədər günə sakit, sərən başlatması ilə uyğun şəkildə əlaqələndirilmiş uzaq və yaxınlıq təəssüratının həssas tərənnümü diqqət çəkir. Səmnənin rəngi ilə asfaltın çalarları arasında uyğunluq əsərin digər elementlərinin də yaxın rəng tonları arasında sədd yaradaraq, onların aydın qavranılmasına imkan yaratmışdır (İll. 21).

Farman Qulamovun eyni adlı digər əsəri isə birinci tablodan kəskin şəkildə fərqlənərək günün fərəhliyi, parlıtısını, işığı, səhərə bərabər oyanan ruh yüksəkliyini təməşənin nəzərinə çatdırır. Tabloda göy üzü ilə qarışan dağların ağ rəngi məvi ilə qovuşaraq ön səhnənin daha rəngarəng lirikiyası yaradır. Ümumiyyətlə rəssam əsərdə ağ çalardan xüsusi yararlanıb. Bunun səbəbi isə havanın پاکlığı, səhərin təmiz nəfəsinin hökm sürdüüyü ab-havayı əks etdirməyə çalışmışdır. Çox qədim kənd mənzərəsində adət edilən



İll.121. "Səhər" katan, yağlı boya, 40x40 sm

mənzərəsinin uzanan boşluqları, yaşılıq və torpəqa əvəzlənən rəngarəngliyi, kiçik təpələr maraqlı formalarla əks etdirilmişdir. Ənənəvi mənzərə təsvirçiliyindən fərqli olaraq elementlərin tam görünüşünün əksinə, onların detal rəngləri verilməklə daha çox təəssurat yaradılıb. Bu təəssurat məvi, ağ, göy, narıncı, qəhvəyi kimi tonların mükəmməl əlaqələndirilməsi ilə öz həllini tapmışdır.

Enli yol kəndin gündüzdüyü təpəliklərə qədər gedir. Yolun sağ və solunda isə yaşayış olmayan, təbiiatın real görünüşü cəmləndirilmişdir.

Farman Qulamov səhərin görünüşündə havanın tərəvətini, onun sərən nəfəsini, təbiiatın qoxusunu cəmləndirmək üçün formal quruluşların sanki ilk baxışda insan süürünə hakim kəsilmə çalarlarının harmoniyasını nazara çaldırmağa çalışıb. Bunun üçün əsasən soyuq tonlardan istifadəyə xüsusi üstünlük verilmişdir.

Qeyd olunan mənzərədə mürəkkəb kompozisiya elementləri deyil, təbiiatın real və sadə formaları tablou ağırtıq yükündən azad edərək lirik-romantik atmosferi təməşəçiyə çatdırma cəhdidir.

kiçik damlı köhnə evlər və yaxud başqa bir əidiyyət detallardan o qədər də bəhrələnməyib. O, burada əsasən təbiət motivləri, təbii şəraitin tərənnümünə geniş yer verməklə, səbəbə açılan təbiiatın xarakterik açıqlamasına say göstərib.

F. Qulamovun təbiət mənzərələrinə diqqət yetirdikdə əsas xüsusiyyətin sanki ön səhnədə əsas mənzərəyə gedən yolu bir qədər açıq buraxmışdır. Bununla sanki nəzərdə tutulmuş əsas mənzərənin bütün detallarının diqqət qavranılması üçün bir seyrçi kimi özü də əvəldən təməşə ətiyindən onu təsvirə almağı qaşdırmadıyığını sayır.

Bu mənada, tabloda öndə yol açan çitirən uzanaq təməşəçisini də öz ərxasınca aparması xeyli həssas formalarla nəzərə çatdırılır. Kompozisiyanın quruluşunda rəngkarlığın qanunlarının işıq-kölge oyunu, rəng əlaqələndirilməsi kimi nüansların diqqətlə nəzərdə tutulması, fərqli yaşanaşma tərzii, əsərlərdə element və detalların formallaşdırılaraq təqdimatı rəssamın özünəməxsus yaradıcılığıdır.

Formal rəngkarlıq anlayışı ilk növbədə məzmun nöqteyi-nəzərindən



ill. 1.22. "Sahar", kətan, yağlı boya, 20x25 sm.

əsərin vizual görüntüsünü deyil, onun qanunlarını, prinsiplərini nəzərdə tutan mənə-dəyəri əlaqələndirir. Bu tipli əsərlər akademik rəngkarlıq üslubuna yaxın olsa da, təsvir elementlərinin realistik formanın əksinə, rənglərin, çalarların uğurlu kompozisiya vasitəsilə formal quruluşlarla qeyri-adi ifadə tərzində çatdırılması fərqliliyi təsdiqləyən xüsusiyyətlər sırasındadır. Rəssamın yaratdığı formal kompozisiyalar bədii hissələrinin harmonik təcəssümü prinsipləri üzərində qurulmuşdur. Bu ələ bir hissirdi ki, müəllif təbiət səhnəsinin hər bir üzvünü onun rəngləri ilə xarakterizə ehtiyacı hiss edir və istənilən tabloda işə bu yaradıcılıq yolundan çıxaraq başlayır. Qeyd edilən əsərdə yaşıl çığır boyu onu hər iki tərəfdən əhatələyən

otluqlar, xırda çəmənlər, dağlar, dərələr, kiçik evləri xatırladan ağartılar olduqca lirik bədii ifadə tərzindədir. (ill. 22)

F. Qulamovun digər "Sahar" adlı əsərində də oxşar bədii təsvir halları ilə qarşılaşırıq. Uzanan yolun kənd mənzərəsinə aparıcı çıxırın ardınca davam edən təsvir formasını fırça ustasının bu mövzulu əsərlərinin əksəriyyətinin səciyyəvi xüsusiyyəti kimi dəyərləndirmək mümkündür. Diqqət etdikdə, günün səhər çağının tərənnümündə parlayan, oyanan günəşin şüaları altında canlanan mühit əvəzinə, dumanlı, buludlu havanın təsvirini görürük. Bununla rəssam klassik formalı təcəssümdən qaçaraq, havanın, mühitin, buludlu günün təbiətə açılan səhərinin rənglərini canlandırmağa nail olub. Bəli ki, tək-tək uzun ağaclar, ağ daşlı evlər, uzaqdan görünən kiçik dağlar, yaşılığın sərin

səhər nəfəsi içindəki tərəvəti saf rənglərin harmoniyasında çatdırılır. Səhərlə bərabər oyanan əhəlinin təsvirləri bütünlükdə təbiət və insan əlaqələndirilməsi kontekstindədir.

İstədadlı rəssam Farman Qulamovun əsərləri üzərində aparılan təhlillərlə, məkan təsvirlərindəki ana xəttin nədən ibarətliyini müəyyənləşdirməli olsaq, bu yaradıcılıq istiqamətinin əsasında məkanın psixologiyası, adı mənzərə təsvirçiliyindən uzaq, kompozisiyanın bütün detallarına qədər təbiət və insan yaşantısının əlaqəli tədqiqatının dayandığını iddia edə bilərik. ♦

Ədəbiyyat:

1. Farman Qulamov – "Rəngkarlıq", kataloq, 2009
2. http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=34&l=2&modPainters_artistDetailID=3360
3. А.А. Унковский. «Живопись Вопросы колорита». Москва, 1980

Резюме

В статье описаны основные характеристики талантливого азербайджанского художника Фармана Гуламова, основанные на пространственном описании. Многие из работ, которые являются уникальными для создания предметом художника, включили художественный анализ и повысили интерес к статье. К таким работам относятся «Пейзаж», «Ночь», «Утро», «Гунайдин», «Новый день» и другие. Спокойствие природного ландшафта, естественных красок пространства – главная характеристика творчества Фармана Гуламова, основанного на ландшафте.

Ключевые слова: художник, пейзаж, пространство, цвет, оттенки и многое другое.

Summary

The article describes the main characteristics of the talented artist of Azerbaijan Farman Gulamov, based on the spatial description. Many of the works, which are unique to the artist's creation of the subject, have involved artistic analysis and increased the interest of the article. Such works include "Landscape", "Night", "Morning", "Gunaydin", "New Day" and others. The calm and restful singing of the natural landscape, the space's own natural colors, is the main characteristic of Farman Gulamov, based on the landscape.

Key words: artist, landscape, space, color, shades and more.